

ACC. N:R M. 15044: 1-12.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Bernt Svensson, Glimåkra*
Härad: *Ö Gönge* Berättare: " " "
Socken: *Glimåkra* Berättarens yrke: *snickarvästare*
Uppteckningsår: *1960* Född år *1894 i Glimåkra*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Hästseldon. s. 1-12.

*(svor på "selatamp" med "selakugge"
bif.)*

N. No. 169

12/4-60

HÄSTSELDON

Frågelistan avser den nutida hästselen, delvis dock under jämförelse med äldre former.

Bogträn

1. Hur kallas bogträn på Eder ort: bogträn, lokor, lokträn, sela-
klavar, bogskidor, okträn osv.
2. Liknade de bogträn som senast var eller fortfarande är i bruk på Eder ort närmast fig. 1 eller fig. 2. - Är anordningen för bröstremmen nedtill som fig. 1, dvs järnbeslag, som på ena träet bildar en ögla och på det andra ett hak, över vilket den färdigspända remmen krängdes vid selningen? Eller utgöres bröstbindslet av en kedjelänk med krok som fig. 2. - Hur är dragremmarna fästade, är det hål genom bogträna från kant till kant genom vilka dragremmarna trädas med ena hälften genom hålet och andra hälften utanpå bogträet (fig. 1) eller förekommer små järnhyskor som fig 2.
3. Hur kallas dragremmen, dragläder, dragåder, drätta, drotta, rom osv.
4. Är bogträna flata på baksidan eller halvrunda och förtjockade på mitten?
5. Är dessa sentida bogträn utrustade med fasta stoppningar eller använder man lösa putor? Hur kallas fasta stoppningar? Loker. Hur kallas lösputor: bossa, lösbossa, ringputa, krans, bogträpås, halsduk, selaputa, lösbont, buogkupp, loka osv.
6. Anses den lösa putan vara senare än fasta stoppningen. Vet man när den lösa putan kom i bruk och från vilket håll.
7. Hur är lösputan konstruerad, göres den i ett stycke som är ihopböjt till en ring eller tillverkas den i två delar som är sammanfogade med varandra vid de öppna ändarna. Eller har lösputan formen av en sammanhängande ringformig dyna med tjock kant eller valk framtill. - Även uppgifter om materialet om det är av

skinn, tyg; stoppning av halm, hår osv, är av stort värde.

8. Har lösputa av filt förekommit? Är den gammal? Namn?
9. Anbringas lösputan lös på hästen eller är den fastsatt vid bogträna? Med remmar och spännen kring träna? Eller genom korta remstumpar som spikas fast vid bogträna?
10. Har olika typer av bogträn uppkallats efter sin förmodade härkomst- eller invandringsort, t.ex. värmlandslokor, jämtlandssele, skånska-, halländska bogträn osv.?
11. Vad är värmlandssele? Har den använts, när kom den i bruk och i vad skilde den sig från andra selar?

Däckel

12. Hur heter den detalj i hästselen som sitter på hästens manke och uppbär skaklar, kärrarmar eller draglinor: däckel, däck, kåpa, selakappa, selkrok, selbåge, selhuvud, ranke, selaranka, orv, selorv, selbukt, ryggträ, sadel, silakacke, hövre osv.? Ifall flera namn förekomma ange vilka som äro äldre och vilka yngre. Eller avsåg man med olika namn olika konstruktioner?
13. Vilken är den däckel som nu är eller senast var i bruk på Eder ort, består den av två stoppade putor, sammanhållna av en kort järnbåge, varå putorna kan leda? Eller utgöres däckeln av en bred, skinnklädd järnskena eller läderrem med en dyna på vardera sidan mot hästryggen? Hur gamla är dessa däckelformer på Eder trakt? Användas de till både åk- och arbetsselar? Avser namnet däckel möjligen just dessa former?
14. Beskriv de däcklar eller selkrokar som tidigare ha varit i bruk på Eder ort. Var de av järn? Med fasta eller ledande klackar (kläppar, klampar, selapungar)? Varklackarna stoppade eller har man använt lösa ryggputor? Kommer man ihåg däcklar av trä, ben eller horn? Hur var dessa konstruerade?
15. Hur kallas de remmar (tidigare ibland kedjelänkar) som löpa från vardera ändan av däckeln ned i selringarna och uppbära skaklar eller draglinor: upphållsremmar, upphänge, uppåra, uppbinne, uppstalära osv.?
16. Använder man förbindelseremmar mellan betslet och däckeln för att hålla hästens huvud lagom högt? Både i åk och arbetsselar? Är bruket gammalt? Hur kallas dessa remmar: stuptygel, oppstans-

tygel, snöppeltöm?

17. Använder man förbindelseremmar mellan bogträna och däckeln? Hur kallas dessa? Stretremmar? Hur gammalt är detta bruk?
18. Har springjord förekommit (remmen under hästens buk från ena kanten av däckeln till den andra för att hindra däckeln glappa på hästryggen)? Hur kallas den: springjord, ränngjord, tvångjord, bröstgjord, stänggjord, selgjord? Är springjorden i bruk sedan gammalt? Användes den även på arbetssele?
19. Har svansrem eller ryggstycke (rumpa, rumpeläder, lännastreck), remmen från däckeln längs hästens rygg, alltid förekommit? Hur kallas det parti som ligger under hästens ^{svans:} svanskappa, rumpetång, rumpkavel? Har det hänt, att det sistnämnda partiet av svansremmen utgjordes av en kort tråkavel?
20. Förekommer baksele eller hindertyg (bakgjord, byxor, broker, lännastreck, strek, stryksele, ravsele, selje osv.)? Vid arbets- eller åksele eller båda delarna? Är den gammal på Eder ort? Ange dess namn, beskriv den i korthet och ange hur och var den är fastsatt vid den övriga selen.

Selring med tillbehör

21. Hur heter den järnring vid vardera sidan om hästen vid vilken uppehållsremmar från däckeln och dragremmar från bogträna var fastgjorda: selring, ale, ålring, årdring, drottring osv.?
22. Har under denna ring använts någon skyddande puts? Eller trätrissa? Namn?
23. Hur kallas den förbindelselänk varmed skakeln fästades vid selringen: årda, åle, ala, ahlmärta, selåra, selöra, seltunga, selstamp, selsinka, selhasp, selakorra, dragstamp, knappåder osv.? Var denna förbindelselänk, som således var avsedd för att trädas i hålet på skakeländan och fästas med selpinne på utsidan, alltid av järn? Eller var den i äldre tider av läder? Beskriv anordningen och gör enkla skisser.
24. Hur heter den pinne som man fastlåste skakeln med: selpinne, selasticka, selknäppe, selaknapp, selakack, snavesticka, knavricka osv. Var den av trä? Sedan av järn? Var den i äldre tider av ben?

25. Var selringen i bruk så länge som draghästen överhuvud användes? Är den fortfarande i bruk? Eller ersattes den enkla, runda ringen sedan med ett stort spänne? Hur kallas det? Användes sådana spännen måhända endast till åkhästar eller parhästar? Hur fastsätts skaklarna och draglinorna vid dessa spännen?
26. Kommer man ihåg att man i stället för selring eller spänne i äldre tider använt ett vinkelböjt stycke av trä eller ben (horn), s.k. selknä, bogskott osv.?
27. Har det förekommit att man varken använt selring, selknä eller spänne utan spänt fast dragremmar från bogträna direkt vid skakeländarna? Om så varit fallet beskriv noga tillvägagångssättet.

Huvudlag och tömmar

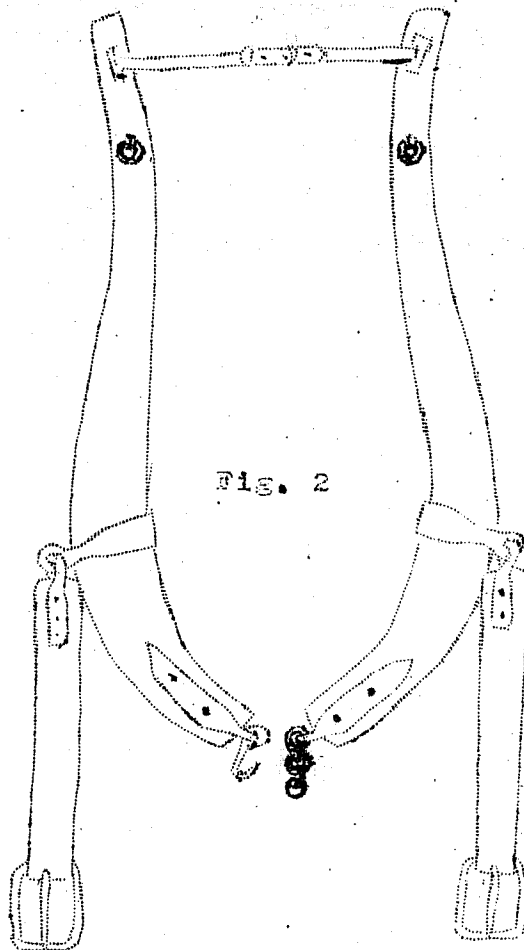
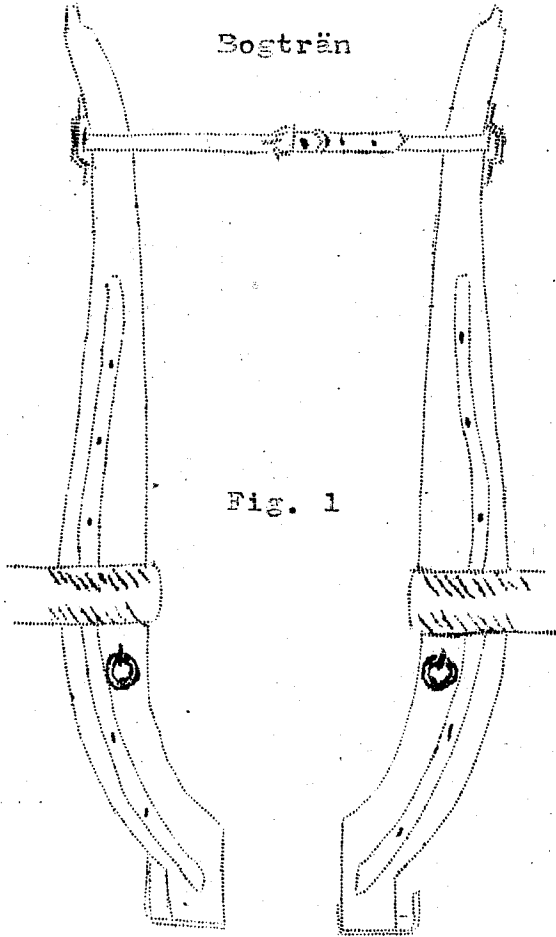
28. Hur kallas huvudlaget: huvudlag, huvudstol, betsel osv.?
29. Hur kallas den delen på huvudlaget, som lägges i hästens mun: betsel, träns, mil, munbit osv.? Har man kännedom om tränsar med två vinkelböjda sidstycken av ben, horn (även gethorn) eller trä, förenade genom en rak stång, munkavel, av trä eller ben?
30. Har man använt kapson, dvs. ett böjt järn över hästens nosben i stället för betsel?
31. Av vilka delar består en enkel tøm och hur kallas den: tøm, tåt, fitsar, eisar?
32. När kom korstömmar för parhästar i bruk?
33. Vilka partömmar hade man innan korstömmarna kommo i bruk? Använde man vanlig enkeltøm som fästades vid betslet på vardera yttersidan av spannet, medan hästarna sammanbundos med varandra vid innersidan av betslen med kort rem eller tåt? Hur kallades detta mellanbindsle: mellantøm, meltøm, milåstot osv.? - Har i stället för rem eller rep använts mellanlänk i form av tråkavel med hål eller knäpphake vid vardera ändan? Beskriv anordningen.
34. Var det någon skillnad i användningen av korstömmar och senast beskrivna enkla partömmar? Korstömmar endast vid finare åkning, enkla partömmar vid lastkörning och körning i jorden?
35. Har det hänt att man kört draghästen utan tøm och att den i stället letts i grimskäftet?

36. Har det hänt att körkarlen ridit på draghästen och på så sätt lett den? Vid vilka tillfällen har sådant förekommit?

Olika seldomstyper

37. Har bröstsele eller bringsele förekommit, en anordning vilken är lagd omkring hästens bringa och vari han drar i stället för bogträn?
38. Användes bröstselen allmänt eller endast vid vissa tillfällen, t. ex. när hästen blivit selbruten eller endast vid särskilda körs-
lor osv.?
39. Är bröstselen gammal? Kan man konstatera att dess användning ö-
kats under den senare tiden eller tvärtom?
40. Beskriv en typisk bröstsele och namngiv dess olika delar.
41. Äro parselar eller stångselar i bruk? När började de användas? Vilka förändringar av den gamla seldomstypen åstadkommo stång-
selarna? Fästen för stångkoppel vid bogträna? - Användes stång-
selar företrädesvis vid finåkning eller även vid arbetskörning?
42. Känner man till kollerselar? När kom dessa i bruk, i vad skil-
jer de sig från andra selar? Användes de endast vid finåkning?
43. Har man i hästselen använt bjällerkransar och klockor av olika
slag? Endast i helgdagsselar? Beskriv dem, ange namn och plats
för dem. Brukades sådant endast på vintern?

Bogträn



10.12.1959.

HE

Hästaldar

1) Bagträ

2/ya som sig 2 med den skillnaden att
nackrummen läggs utan på bagträna
och fästes på sin plats med ett par
läderbitar som spikas på bagträna
även så sitter beslaget på dragrummen
fast i beslaget på bagträtt och kraken
på vänstra bagträtt är gjort av späta
beslaget och kan således inte lösas
och häklas samman med en kedjelänk
så att hela utlösaren öppnas vid
en och påläggs det.

3) Den nämnes på dragrum.

4) Bagträna äro halvrunda och fästas
tycker de på mitten.

5) Dessa remmar äro med lösa putar
och besättnas här som slagputar.


6/ya den lilla putan är smärre än den fuktiga,
 7/ Dessa gårdar i ett stycke och kallas för
 utputar och fästas på bogträna med
 remmar av läder och rögar, putar äro
 av läder på den sidan som ligger utåt
 mot bogträna och av grön sämme mot
 hästens bog och itygnade med läder
 kollyring, vinstert samt näst här har förskänket
 8/ya i början 1900 talet förskän putar
 av tjock gul eller grå filt de vara vara
 kladda och fästas vid bogträna med
 klippspik (Frardnulle) och då fästas
 de putar av läder med de näst intill
 på ihlörd närades helt enkelt av
 ricktrasa runt remmar i nacken.
 För förskän här äro de fästade
 med samma sorts bogträs. Dessa vara
 kladda med läder utan itygning

med lädram i stället för läms i
bringar de användes endast vid
sin öppning sådant var spikat fast på bogträna


9) Se 8.

10) Olika typer av bogträ?

11) Kärnlansiler?

12) Däckeln är här det vanligaste namnet
på läddäckeln, men såhär den är
jäm överblädda gamla sorten 

13) Den däckeln är den mjuka läddäckeln
den mest använda under de senaste åren ^{helt överblädda}

14) På början av 1900-talet då ännu den
mjuka däckeln färdig som fanns två
andra sorter av järn den ene med
ledande plackar där endast plackarna
varo stöppade  och den andra sorten
som på nr 12 helt överblädda och inte
ledande men dessa järnarna så gott sam-
helt från 1930- och 30-talet.

- 15) Bärrennar eller cläckrennar.
- 16) Dessa stuptygglar användes sållar i
 dessa trakter och i de fall de användes
 så är det endast vid pinåkning.
- 17) Dessa rennar förhåller sig inte i dessa bygder
 utan i något annat fall.
- 18) Selgård, bukspord benämnes här
 är en nödvändig ren för både rebo
 och träspänning liksom i arbeta och
 pinålar då det är samma ren som
 hästen håller tas ut med rebo och
 ty för såv det inga rennar på
 wagnar.
- 19) Svannemuren är alltså vanlig
 mer användes än så, den är som
 ligger under hästens svans benämnes
 helt enkelt (svannstätt.) Svansläckret

20) Bakre har färr kammit undant i något urtaka fall och benämnes ransle och används endast vid lådars hästar, och består av en bred som som går från härens till härens runt hästens bakdel och som bärs upp av en smala rem över hästens korsrygg.

21) Den benämnes som söring eller dragring.

22) Vid härens mer än en bred lättslit fastsydd som går ner under ringarna och byddar hästen, slitsydd.

23) Galtunga (relatunga) den var i de flesta fallen av järn och höjd fast över ringarna men under ^{tid} när den är dubbel med bågarna så den går att sätta dit och taga den vid behov så att man kan använda

23) Läderrem i stället av 2 a 3 delat läder
med rälja och ballar för skakrem.
och den har minnats sedan början av
1900 talet i en del fall. Fast sätningar
av järn är äldra samt mera allmän

24) Pinnar benämnes här för slakagge,
mer (relatant) och var i början på 1900
talet av trä men är sedan i 20 a 30 a
tillbakat av järn \dagger med en gjädd part
invid sid pinnar. Här är en tredje sort Φ med bygg och fjäder.

25) Selringar har varit och är fortfarande
i bruk särskilt i arbetslära. Det
har dock funnits i vissa fall utan
selring med linor av läder som påtti
med rälja och skaklarna med läderrem
dessa gäller pinnslar. Och den kan jag
inte närmare beskriva.

26/2
22/2

28) Huvudstäl (hudsstäl)

29) Beträff. Fingr. kännedom om det övriga

30) Fingring bebant

31) En enkel tåm består i regel endast av ett stycke med en knäpphake i väsen ändan och namnet är både tyg och tåm eller (Töjlor) och då de bär med skor kallas tåmmen järn ydd.

32) Kan tyvärr inte bestämma någon exakt tid men de har varit i bruk sedan 1900 talets början

33) ?

34) ?

35) Ja det har hänt i vissa fall då hästen varit ostyrig.

36) ?

37) Brästule har förekommit i vissa fall

38) Fårhilt då hästen har lätt för att bli illbruten.

ansvar i användningen i allmänhet.
39/ Det vet man om hästslut skulle
vara den äldsta typen av skänkningar
Linné skriver om den skänkningen i sin
Skänkningar 1749 så här. Slutar brukas i Skåne
helt iärskitelst i spän som upp i landet
de äro så allmänne över hela provinsen
at i spän första dagen vi komma in i Skåne
finna vi inga andra slar icke hos bänderna
Dessa slar äro flätade och hast och mer
än en tvåhundra breda, av vilka det
ena bandet ligger på bröstet och det
andra över manken, så att den två
äro med en jämsvign bakom ryggen
(vid armbålet) på hästen hopstättade, att
fästas vid nagnen: ofta brukas en
liten putta på vardera sidan om manken
att slara sig så mycket hell spänna hästen

om dessa utlar skulle i öfrigheten våra hästar
uppi i landet knåras, ty här är warben
terän på ridarna eller angräna och mästra
hästar är icke allenast draga med brästat,
utan också med warben, nästan som en
Oxe, waran de skänka hästar gärna på
lutande kunden. Att rätt uttala den punkt
på hästar, uti vilken den styrka egentligen
kan utövas, samt huru det instrumentet bäst
kan tillämpas med vilken kan skall draga
är en sak så war som nyttig, ty på skänka
sättet med hästar tappas anddräkten
och ^{palmen} hästerna bliwa lutande på hästarna
med labber eller melträn på ridarna tryckas
bagarna, som höra gå läsa i arbetet, om de
skall äga fullständig styrka. Och med
melträn tryckas musklerna till bagarna
som därigenom förlora en del av sin kraft.
Detta war ännu som skive i detta.


Min far född 1858 talade om att drämm
använda sig till hästar på 1860- och 70-talet
men tyvärr har jag ingen beskrivning på detta.
Bräststen hade minskat i användning i stället
för att åkas.

40) Bräststen skiljer sig från den vanliga
eller endast stängs emana att i stället för
bagträ ligger där en 12 x 15 cm bred som
från utring runt bringan till inring
och som hålles upp av en smalare ring
över nacken på hästen.

41) Parolar är fortfarande i bruk och
kannas även användas som inbrottslar.
och används vid såväl järnkning som arbeta-
kärning, någon nämnvärd ändring beträffas
inte, det var endast en ring i varje bagträ
som beträffas till att fästa stångbaggarna
i som spådraden.

42) I denna kommun är det rållar- och cynt-
till några hundra ular. De användes endast
vid pirsåkning. Man har funnits till i början
av 1900-talet. En hundraårs märta vara uppfödd
till hästar där lag träna är goda i att
så att de inte kunna öppnas, utom krängs
om hästens huvud och dessa ular är förstås
med byggkappad för hästens ögon så att
hästen endast kan se framåt, samt
hindrar stugg svansen och stuplygget.

43) På vintern så det användes i läderbygd
hängdes det alltid en klaska av malms
i hängaren på hästens ralle, och vid stad-
parti och pirsåkning hängdes det en
hård rem av läder från bogträna
till däckeln och i denna rem var fästade
en 6-8-10 bjällror i flera ställen och
olika ljud så att när hästen travade

blev det mycket i flera tassar. Men omkring
1900 användes klackar som skruvskruv
i ännu ännu mer lagträt med en till
5 a klackar  med olika kläng, dessa
brukades vidast på vintern i städföre
men de var där också mycket på vågarna,
de användes både i arbetet som festdagarna
men i varlagarna var det mest klackar
i trängarna som användes.